

Л.Д. Забродська, канд. екон. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

І.О. Літвінова, студ. (*ХДУХТ, Харків*)

ЕВОЛЮЦІЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНЦІЯ» В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Конкуренція є об'єктивним економічним законом розвинутого товарного виробництва, дія якого є для товаровиробників зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, збільшення масштабів виробництва, прискорення НТП, впровадження нових форм організації виробництва, форм і систем заробітної плати тощо. Дія багатьох законів відбувається у формі примусових сил конкурентної боротьби, в результаті чого конкуренція виступає важливою рушійною силою розвитку економічної системи, складовою частиною її господарського механізму. При цьому конкуренція може трактуватися як „ситуація, коли існує кілька альтернативних напрямків використання рідкісного блага, у якому зацікавлені різні групи людей, що борються між собою за право розпоряджуватися цим благом”.

В економічній науці виділяють декілька підходів щодо трактування поняття конкуренції: поведінковий; структурний; функціональний.

Поведінковий підхід є характерним для класичної економічної теорії, представниками якої є А. Сміт, Дж. Стиглер та ін. А. Сміт розглядав конкуренцію як сукупність взаємозалежних спроб різних продавців встановити контроль на ринку, а головним об'єктом конкурентної боротьби визначав ціни на продукцію. Дж. Стиглер сформулював п'ять умов, з якими погоджується й А. Сміт: конкуренти повинні діяти незалежно, але у змові; кількість конкурентів, потенційних або тих, що є в наявності, повинна бути достатньою, для того щоб виключити екстраординарні ходи; економічні одиниці повинні володіти прийнятним знанням о ринкових можливостях; повинна бути вільність дій у відповідності з цим знанням; необхідно достатнього проміжку часу, щоб напрямок та обсяг потоку ресурсів почали відповідати бажанням власників.

З погляду структурного підходу, представниками якого є такі вчені як Ф. Еджуорт, А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, конкуренцію розглядають не як боротьбу між різними фірмами, а з погляду аналізу структури ринку, та умов його функціонування. Визначення конкуренції Ф. Еджуорта покладено в основу типової інтерпретації даного поняття у сучасній літературі. На думку цього

автора, ідеальна конкуренція буде існувати, лише якщо виконуються такі чотири умови: окрема особа вільна у перегляді угоди щодо цін будь-ким з невизначеної кількості осіб; будь-яка особа вільна укласти угоду з невизначеною кількістю осіб; будь-яка особа вільна переглянути угоду з іншими незалежно від третьої сторони; будь-яка особа вільна укласти угоду з іншими незалежно від третьої сторони. Недотримання першої умови спричиняє недотримання другої, але не навпаки; третя та четверта умови співвідносяться аналогічно.

Функціональний підхід до визначення поняття конкуренції пов'язують з думкою Й. Шумпетера. У своїй економічній теорії він визначав конкуренцію як боротьбу застарілого з новим, яку ведуть підприємці. На його думку, підприємці повинні здійснювати реалізацію нововведень, боротися з рутинною діяльністю, і тільки в цьому випадку вони мають можливість отримати перемогу у конкурентній боротьбі, усунувши з ринку підприємців, що користуються застарілими технологіями та виготовляють продукцію, яка не користується попитом., розглядаючи конкуренцію, як “процедуру відкриття”, яка характеризується як визначення того, які ресурси та в якій кількості необхідно використовувати, що, скільки, де та кому продавати.

У сучасній мікроекономічній теорії конкуренцію розглядають як деяку властивість ринку, тобто не стільки з погляду суперництва, скільки з погляду залежності ринкових умов від поведінки учасників ринку. Таке сучасне сприйняття підтверджене також законодавчою базою: конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Таким чином, сприйняття сутності конкуренції змінювалось внаслідок еволюційних перетворень відносин як всередині конкретного ринку, так і загальної ситуації економіки окремої країни та світу загалом. Раніше в основу сутності терміну конкуренція було покладено поняття „суперництво”, яке у сучасному сприйнятті розглядається лише як ознака поведінки якогось об'єкту, а конкуренція характеризує модель ринку, за допомогою якої виникає можливість передбачати поведінку цього об'єкту на конкретному ринку. Тобто, відбулася кардинальна зміна щодо визначення сутності конкуренції: від суперництва, яке визначало вид конкуренції, до конкуренції, яка визначає вид суперництва.